

ზურაბ კიკნაძე

„მერანის“ გენეალოგია

როცა XIX საუკუნის პირველი ნახევრის პოეტზე ნიკოლოზ ბარათაშვილზე ვფიქრობთ, სკოლის გაკვეთილებიდან გამოყოფილი თეზა ამოტივტივდება ხოლმე ცნობიერებაში, რომლის თანახმადაც პოეტი ვერ პოულობდა ადგილს თავის თანამედროვეობაში, გაუცხოებული იყო იმ საზოგადოების მიმართ, რომელსაც დაბადებით ეკუთვნოდა. ამას ამხელს მისი პოეზია, მაგრამ მისი ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრება საწინააღმდეგოს გვეუბნება. პოეტის ცხოვრების ნირი სხვაგვარად იხატება მის თანამედროვეთა არცთუ მდიდარ და მრავალფეროვან მოგონებებში: მხიარული, ოხუნჯი, მომღხენი, საზოგადოების გული, ნათესავთა და ახლობელთა მოყვარული და თავადაც მათგან შეყვარებული... არც ერთი ქორწილი, დამისთევა, საზოგადოებრივი თავშეყრა არ იქნებოდა თბილისის საზოგადოებაში, სადაც ის არ ყოფილიყო მთავარ მომღხენად; დიდებული გვარისშვილი, უნაკლოდ ფლობდა ღვინის საიდუმლოს – მოსწრებული მოლაპარაკე, ოხუნჯი, მოცეკვავე, მეჩონგურე, მეთარე, კარტის გატაცებით მოთამაშე... სადამო არ გაივლიდა, რომ სამ-ოთხ ოჯახს არ სწევოდა სტუმრად და ჭორები არ მიეტან-მოეტანა, თუმცა პირად წერილებში თავად კიცხავდა თბილისელ ჭორიკანა მანდილოსნებს (ჭორები ჭორებად, მაგრამ მას შეეძლო შესანახავად ღირსი საიდუმლოს შენახვაც: „ხომ იცი, – ვკითხულობთ ერთ წერილში მეგობარი ქალისადმი, – შევინახავ საიდუმლოდ“ [წერილი XV*]. თავსაც კი აბეზრებდა ხანგრძლივი სტუმრობით, ხანდახან „მასპინძელი შინ არ ბრძანდებაო“, მოუხსენებიათ მისთვის მსახურებს. საზოგადოების გარეშე, უყურადღებოდ, ჩრდილში, მას ცხოვრება ვერ წარმოედგინა. ნახევანში სამსახურად განწესებული, თბილისის საზოგადოებას მოშორებული ერთ კერძო წერილში მოთქვამს, სამი თვეა აქა ვარ და ყველას ძაღლივით დავავიწყდიო. არც ერთი სიტყვა რაიმე კონფლიქტზე საზოგადოებასთან, ან ამპარტავნული ზემოდან ყურება ან ზეკაცური გულგრილობა მოყვასისადმი, როგორც რომანტიკულ ეპოქაში სჩვეოდათ (თუნდაც გავიხსენოთ პუშკინის ევგენი ონეგინი ან გრიბოედოვის ჩაცკი); მისი არც ერთი საქციელი არ მოწმობს მის გულჩახვეულობაზე, მსოფლიო სევდაზე, სულით ობლობაზე, შინაგან აუხსნელ შფოთზე, რითაც გასენილია (გამსჭვალულია) მისი პოეზია. და კვლავ პარადოქსია, რომ პირად წერილებში მას სასტიკი განაჩენი გამოაქვს იმ თბილისის საზოგადოებისთვის, რომლის სული და გული თავად იყო, რომლის გარეშეც, შესაძლოა, სუნთქვაც არ შეეძლო: „ტფილისი ისევ ის ქალაქია, უსარგებლო გონებისა და გულისათვის“, წერს იგი თავის ბიძას და მეგობარს, პოეტ გრიგოლ ორბელიანს (წერილი V).

როცა თანამედროვეობასთან პოეტის შეუთავსებლობაზე ლაპარაკობდა, სკოლას მხედველობაში ჰქონდა და სრულიად სამართლიანადაც პოეტის არა ემპირიული, ყოფითი, არამედ მისი პოეზიის

მეტაფიზიკური არსის გამომხატველი პიროვნება, რომელიც ყველასათვის უცნობი დარჩა იმ ხანმოკლე დროის მანძილზე, როცა ის მათ შორის, როგორც სტუმარი, ცხოვრობდა და მიმოდიოდა. ის მათ შორის იყო, მაგრამ მათ არ ეკუთვნოდა. სისხლით და ხორციით მათი იყო, მაგრამ სულიერად სხვა დროის (ან მარადდამიანური დროის) შვილი იყო, სხვა ეპოქის ტკივილებს და ეჭვებს პასუხობდა. ათასწლოვანი სამეფოს და მისი დინასტიის კოლაფსის „მეორე დღეს“ შექმნილ სიცარიელეში, რომელიც ახალი ეპოქის წინათგონობით ივსებოდა, – აუხსნელი მსოფლიო სევდა აქტუალური არ იყო. ყოველ შემთხვევაში, ის უცხო იყო ინტელექტუალური და პატრიოტული ელიტისთვის, რომელიც 1932 წელს გამჟღავნებულ შეთქმულებაში იყო ჩაბმული.

XIX საუკუნის I ნახევარი დიდი გარდატეხის ხანაა, როცა ძველი მოუბრუნებლად დაკარგულია, მის ადგილზე, ფიგურალურად რომ ვთქვათ, მხოლოდღა ნახანძრალი ჩანს. ახლა ყველაფერი თავიდან იწყება: ახალი მმართველობა (საქართველო რუსეთის იმპერიაშია), ახალი ადამიანები, ახალი არჩევანი, ახალი ღოიადობა, ახალი ენა... ქართველობა ფერფლიდან უნდა აღმდგარიყო. და თუ ჩვენ რეტროსპექტულად გავხედავთ XIX საუკუნეს, დავინახავთ, რომ მართლაც ახალი საქართველოს შენება სწორედ ამ პერიოდიდან იწყება, თუმცა 1832 წლის შეთქმულების ჩავარდნამ, არცთუ მძიმე რეპრესიებმა მცირე ხნით შეაფერხა ახალი კულტურის ფეხის ადგმა და პირველი ნაბიჯები. ნიკოლოზ ბარათაშვილიც თავის მეგობრებთან ერთად იღვწის ლიტერატურის გადასაყვანად ახალ ღიანდაგზე. ბიძისადმი მიწერილ წერილში იგი წერს: „ლიტერატურა ჩვენი, ღვით, დღე და დღე შოულობს ახალთა მოყვარეთა. მრავალნი ყმაწვილნი კაცნი, მოცლილნი სამსახურითგან, მეუდროებაში და მარტობაში, შეეწევიან მამეულს ენას, რაოდენიცა ძალუძთ. ესე საზოგადო სული ბუნებითის ენის ტრფიალებისა ყმაწვილთ კაცთ შორის აღმოაჩენს, რომ ქართველთ არა სძინავთ გონებით!“ (წერილი V). თუ რა მწირი იყო ინტელექტუალური ნიადაგი იქიდანაც ჩანს, რომ ამ დროისათვის ქართული ბეჭდური წიგნი ორას ერთეულსაც არ მოითვლიდა, ამასთან, მათი აბსოლუტური უმრავლესობა საეკლესიო ხასიათის იყო. ახალი ხანის დასაწყისი, როგორც წესი, იმედიანია, და მისი მესვეურნიც ოპტიმიზმით არიან ხოლმე აღვსილნი. მაგრამ ახლის დაწყების ხალისს და იმედიანობას არ პასუხობს ბარათაშვილის პოეტური ქმნილებები. იმ 36 ლექსიდან, 1 პოეშიდან და 18 კერძო წერილიდან, რომლებიც ჩვენ დაგვრჩა ბარათაშვილისგან, უმრავლესობა აშკარად ამოვარდნილია ეპოქის კონტექსტიდან. იმავე წერილს, სადაც პოეტი ბიძას ახარებს ლიტერატურის ახალგაზრდა მოყვარეთა გამოჩენას, იგი ურთავს თავის საპროგრამო ლექსს „ვპოვე ტადარი“, რომელიც გულგატეხილობის, ეჭვებისა და უიმედობის ქრესტომათიული ნიმუშია. თან ურთავს სიტყვებს: „შენი აზრი ჩემთვის მარად სასიამოვნოა“. ლიტერატურის ისტორიისთვის უცნობია პოეტის ბიძის, თავადვე პოეტის, აზრი არა მხოლოდ ამ ლექსზე, არამედ მის პოეზიაზე საზოგადოდ. პოეტი ბიძა დუმდა თავისი უდროოდ დაღუპული დისწულის პოეზიაზე.

ამ ცხოვრებისეულ ფაქტებს ბუნებრივად მიყვავართ იმ აზრამდე, რომ ქართული ლიტერატურის ისტორიაში ამ ადგილას დიდი წყვეტილია, რომ ბარათაშვილის პოეზიის განხილვა და გააზრება ძნელი წარმოსადგენია იმ ეპოქაში, როცა მას ჰყავდა თავისი ახლობლები, მეგობრები, ნათესავები, რომლებიც მას, როგორც ემპირიულ ადამიანს, გულწრფელად უყვარდა და თავადაც უყვარდათ, მაგრამ თუ შეეძლო ამ სიყვარულს გამოეცნო მისი პიროვნების საიდუმლო, რომელიც ჩადებული იყო მის პოეზიაში? ნიშანდობლივია, რომ არ არის შემონახული კორესპონდენციის ის მეორე ნაწილი, რომელიც მის ადრესატებს ეკუთვნით. კორესპონდენცია ცალმხრივია. არ ვიცი, შეიცავდნენ თუ არა ისინი მისი ლექსების რამენაირ შეფასებას. იმ ხანის ღირსეულ ადამიანებს, მათ შორის დიმიტრი ყიფიანს, მისი სკოლის მეგობარს, რომელთანაც ერთად ყმაწვილობაში ლიტერატურულ აქტივობას ეწეოდა, არსად – არც საგანგებოდ მოგონებებში, არც გაკვირით, არც პირად საუბრებში, სიტყვა არ დასცდენია თავისი სიყრმის მეგობრის შემოქმედებაზე. რაღა ვთქვათ მის ძვირფას დებზე, რომელთაც საუკუნის დასასრულამდე მიატანეს – სრული დუმილი მათგან მისი პოეზიის შესახებ. ის, როგორც პოეტი, მათთვისაც (ნათესავებს ეპატიებათ. ასეთია მათი ხვედრი!) სრულიად შეუმჩნეველი დარჩა და ეს კანონზომიერია – მისი პოეზია არაფერს ეუბნებოდა მათ. არაჩვეულებრივ ნიჭს კი ხედავდნენ მასში, ზოგადად, დიდ მომავალს უწინასწარმეტყველებდნენ, მომავალს – შემოქმედების ასპარეზზე, თუ სახელმწიფო სამსახურში? სიმპტომატურია ერთი წერილი, რომელსაც მისი სკოლის მეგობარი ლევან მელიქიშვილი წერს გრიგოლ ორბელიანს. ამ წერილში, რომელიც რუსულად არის დაწერილი, შეგვეძლო, როგორც ლიტერატურაშია აღნიშნული, პოეტისადმი სიყვარულის ნიშნად მიგვეჩინა, მაგრამ ის მისი შემოქმედებისადმი ერთგვარი გულგრილობის ნიშანიც არის. პოეტის სიკვდილიდან რამდენიმე ხნის შემდეგ მისი მეგობრები შეკრებილან წმ. ნინოს დღესასწაულზე, მათ შორის იმყოფებოდა იმხანად განთქმული მომღერალი თავადი ყაფლან ორბელიანი (პოეტის ახლო ნათესავი), რომლისთვისაც უთხოვიათ ემღერა სიმღერა პოეტის ლექსის „სულო ბოროტოს“ სიტყვებზე. მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ლექსი არავის ახსოვდა და ხელნაწერიც არავის ჰქონია. ამ ამბით შეწუხებულებს გადაუწყვეტიათ შეეგროვებინათ ფული მისი ლექსების დასაბეჭდად, რათა ეხსნათ ისინი დავიწყებისგან. წიგნის გაყიდვით მოპოვებული ფულით დაედგათ მისთვის ძეგლი. მცირეოდენი თანხა კი შეგროვებულა (მხოლოდ ათასი მანეთი ვერცხლით), მაგრამ არც ხელნაწერებად გაფანტული ლექსები დაბეჭდილა წიგნად და არც პოეტის ძეგლი დადგმულა.

ქართული მწერლობის შემდგომმა სვლამ XIX ს-ის მთელს სიგრძეზე ცხადყო, რომ ბარათაშვილის პოეტური თემები ამ საუკუნისთვის, როცა ახალი ქართული ლიტერატურა და, საზოგადოდ, ახალი კულტურა იქმნებოდა, არცთუ ორგანული იყო. ამ აღორძინების ხანამ, რომელიც ასევე გარდამავალი იყო ძველსა და ახალს შორის, ვერ შეითვისა ეგსისტენციალური პრობლემები, რომლებიც მსჭვალავდა ბარათაშვილის შემოქმედებას, უფრო: ჯერ მის პიროვნებას, მერე შემოქმედებას. როგორც

უცხო იყო ის XIX ს-ის I ნახევრის საზოგადოებისთვის, ისეთივე უცხო დარჩა მთელი XIX ს-ის სივრცეზე. პატრიოტულ XIX ს-ს არ სცალოდა არც მსოფლიო თუ პიროვნული სევედისთვის, არც ეკსისტენციალური პრობლემატიკისთვის, რომლითაც აშკარად დატვირთული იყო სერენ კირკეგორის თანამედროვე ქართველი პოეტი.

ასეთი ვითარებაა: ბარათაშვილის პოეზიის პათოსი უცხოა XVIII საუკუნისთვის, კიდევ უფრო უცხო გამოდგა იგი XIX ს-ის მენტალიტეტისთვის. სადღაა მისი ადგილი? რამ წარმოშვა იგი ქვეყნის ისტორიის ამ მიყრუებულ ათწლეულში? თუ ყოველი კულტურა ნივთიერი თუ სიტყვიერი, როგორც კ. კაპანელი წერს ერთგან, ადამიანისა და გარემოს ორგანოტროპიული ურთიერთობის შედეგია, სად არის ის გარემო, რომელთან ურთიერთშეხლამ ბარათაშვილის ემპირიულ „მეში“ მეტაფიზიკური „მე“ დაბადა?

ეს გარემო ქართული ისტორიული ცხოვრებაა მის მთლიანობაში, რამაც ისტორიის მანძილზე შექმნა გარკვეული სტერეოტიპები, რომლებიც, ლიტერატურულ მოტივებად გარდაქმნილნი, სრულიად სპონტანურად ამოტივტივდებიან ამა თუ იმ ეპოქაში.

მცირე ექსკურსი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან.

ერთ-ერთი მოტივი, რომელიც მსჭავალვს XIX ს-მდე ქართულ პოეზიას, ეს არის სამშობლოდან გადახვეწა, რომელსაც მრავალგვარი გამოხატულებები აქვს ჯერ ყოფაში და მერე ლიტერატურაში; ანუ სანამ ის ლიტერატურის ფაქტი გახდებოდა, ანუ ლიტერატურულ მოტივად გადაიქცეოდა, მძიმე ყოფითი ფაქტი იყო. მას ვერ ასცდა ვერც ბარათაშვილის პოეზია, უფრო მეტიც, „მერანში“ მან მიიღო უკიდურესი და პირუკუ გამოხატულება ქვეყნიდან ნებაყოფლობითი გაქცევის სახით. პირველად ამ მოტივმა (თუმცა ის ლიტერატურულ მოტივზე მეტია და სხვა სახელს იმსახურებს) თავი XII ს-ში იჩინა. მისი მატარებელი ავთანდილია, რუსთველის პოემის „ვეფხისტყაოსნის“ გმირი.

გავიხსენოთ პოემის ფაბულა, იგი კლასიკურად მარტივი და გამჭვირვალეა.

არაბეთში, საიდანაც იწყება პოემა, ისტორია დასასრულისკენ მიდის. თხრობა იწყება კორონაციით – მოხუცი მეფე ტახტსა და გვირგვინს გადასცემს თავის ასულს, ქალწულ თინათინს; თინათინის კორონაციას, მკითხველის წინათგრძნობით, უნდა მოყვეს ქორწილი – მისი და მისი სატრფოს, ავთანდილის შეუღლება, რაც როგორც პოემის, ისე ისტორიის დასასრულის ნიშანი იქნება. მაგრამ პოემის ექსპოზიციაში დამასრულებელი, ესქატოლოგიური ქორწილი გადადებულია. არაბეთის საზღვარში, რომელიც ედემის ამქვეყნიურ ხატს განასახიერებს, მოულოდნელად შემოიჭრება უცხო მოყმე, რომლის გამოჩენა იმას მოასწავებს, რომ არსებობს ქვეყანა, სადაც რაღაც მოუწესრიგებელია, სადაც არაბეთისგან განსხვავებით, იოანე ღვთისმეტყველის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ყოველი სოფელი ბოროტსა ზედა დგას“ (1 იოან. 5:19). და აი, ახლადგამეფებული სატრფოს დავალებით ავთანდილი სტოვებს ედემისთვის გამზადებულ არაბეთს, თავის სამშობლოს, და თითქოს ქვეყნის გარეთ იმ უცხო მოყმის საძებრად მიემართება. მართალია, მისი,

როგორც რაინდის, გასვლა ქვეყნიდან სატრფოს დავალებით ხდება – და ამ დავალების აღსრულება მისთვის სანუკვარი მიზანი უნდა იყოს, რასაც ემატება უკვე მისთვის ცნობილი „უცხო მოყმის“ გასაჭირი, რომლის სახსნელადაც ის მიემართება – მაინც ეს გასვლა ისევე მტკივნეულია, როგორც ადამისთვის ედემიდან განდევნა იყო მტკივნეული, მეტიც: კატასტროფული. ავთანდილის პიროვნულ განცდაში ედემი, ქვეყანა და სატრფო გაიგივებულია ერთმანეთთან. მის სიტყვებში ედემს მოშორებული, განდევნილი ადამის გოდება ისმის:

ვა, სოფელო, რა შიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა,
ყოვლი შენი მონდობილი ნიადაგმცა ჩემებრ ტირსა!
სად წაიყვან სადაურსა, სად აუფხვრი სადით ძირსა,
მაგრა ღმერთი არ გაწირავს კაცსა, შენგან განაწირსა.

ამ სტრიქონებში კაცობრიობის წინაპარი, პოემის გმირი და მისი ავტორი უნისონში გოდებენ – მათ ერთი სატკივარი აქვთ: სამივენი მოშორებულნი და მოწყვეტილნი არიან: ადამი პირველქმნილ სამოთხეს, პოემის გმირი არაბეთის სამოთხეს, პოემის ავტორი თავის ქვეყანას (საყოველთაო აზრით, თუმცა დოკუმენტურად ეს არ ჩანს, რუსთაველი დევნილი იყო თავისი ქვეყნიდან).

„ვეფხისტყაოსნის“ ეს გლოვა ქვეყნიდან (სამშობლოდან) გადახვეწის, მისგან შორსმყოფობის გამო, რომელსაც არქექტიპად ადამის გლოვა აქვს, თავად შეიქნა არქექტიპი მომავალი თაობებისთვის, რომელთა ცხოვრებაში XVIII ს-დან შემოდის ემიგრაციის, ქვეყნიდან ნებსით თუ უნებლიეთ ან იძულებით გადახვეწის გამოცდილება, რომელიც ლიტერატურაში გარკვეულ ჟანრს ამკვიდრებს „საწუთროს სამღურავის“ სახით. სამშობლო – ედემი, უცხო ქვეყანა – საწუთრო, ამ უკანასკნელ სიტყვის იმ მნიშვნელობით, რომელიც ბერძნულმა *კოსმოსმა* შეიძინა სახარებაში (ქრისტიანულ მსოფლგანცდაში). ემიგრაცია, როგორც პოლიტიკური ფაქტი, რომლის სახელით რუსეთში გადახვეწილი მეფე-პოეტები ლაპარაკობენ თავიანთ პოეზიაში, – რუსთაველმა თითქოს პროვიდენციულად ამ მღურვის გამოსათქმელი ენა შეუქმნა მათ, – ეკსისტენციალურ განზომილებას იძენს. აქ მთავარი დამნაშავე – კაცობრიობის მტერი *სოფელია* (ბერძნ. *კოსმოს*), რომელიც მის სინონიმთან (*საწუთრო*) ერთად რუსთაველის პოემაში *ღმერთ-სიტყვის* შემდეგ ყველაზე ხშირად იხსენიება, როგორც წესი, უარყოფით კონტექსტში.

„სოფლის მღურვის“ თემა და ლექსიკა შეიძლება ლიტერატურული გზით გადასულიყო ბარათაშვილის ლირიკაში, მაგრამ აქ მაინც მთავარია არა იმდენად ლიტერატურული, რამდენადაც სულიერი სუბსტრატი, რომელიც საუკუნოვან ტრადიციას დახვდა ამ ადამიანში. ამ სულიერ სუბსტრატს დაემყნო ტრადიციული მოტივი და იხარა მასზე.

XVIII ს-ის „საწუთროს მღურვის“ პოეტებს შორის გამოვარჩევთ დავით გურამიშვილს. დავით გურამიშვილის ახალგაზდრობის წლები დაემთხვა ქვეყნის შინააშლილობის მძიმე პერიოდს, რისი მსხვერპლიც ხდება იგი. ქვეყანაში დათარეშობენ ჩრდილოეთკავკასიელი ბანდები, აწიოკებენ ქვეყანას, არბევენ მოსახლეობას, ართმევენ უკანასკნელ სარჩოს;

მოსახლეობა ტყეებსა და მთებში იხიზნება, რამაც მთლიანად მოშალა მეურნეობა – შეწყდა ხვნა-თესვა, დაბა-სოფლები გადაშენდა... უპტრონოდ დარჩენილი ქვეყანა უცხო ტომების სათარეშო შეიქნა. ახალგაზრდა კაცი, წარჩინებული გვარის შთამომავალი, რომელიც ოჯახის შესაქმნელად ემზადება, შედარებით დაცულ მხარეში – სიმამრის (ცოლეურის) სოფელში – აფარებს თავს, მაგრამ სწორედ აქედან მოიტაცეს ლეკებმა და მრავალი ხანი ხაროში ჰყავთ დატყვევებული. ეს განსაცდელი მისთვის მეორე დაბადების, აწ უკვე პოეტად შობის იმპულსი აღმოჩნდა. ხაროს (ორმოს, მღვიმის, საფლაგის) ქრისტიანული სიმბოლიკა (***) სრულიად სპონტანურად „ამუშავდა“ მის ცნობიერებაში. ხაროში, როგორც საფლაგში, ჩაგდებული მომავალი პოეტი თავს სამმაგად მოწყვეტილად გრძნობს: ის მოშორებულია მშობლიურ ქვეყანას, როგორც ერთი მისი შვილი; ის მოშორებულია საქრისტიანოს, როგორც ქრისტიანი; და, ბოლოს, ის მოშორებულია სამოთხეს, როგორც ადამი – და ამ დროს მასში იღვიძებს ცოდვილი, ედემიდან განდევნილი ადამის სახე. იღუმალ ხმაში, რომელიც მას ჩაესმა ხაროში მყოფს და მოუწოდა დაუყონებლივ დატოვოს ტყვეობის ადგილი, მან ღვთისმშობელი შეიცნო. ხმამ გამოაფხიზლა იგი ძილისგან, ხმამ იხსნა იგი, გზაზე დააყენა და სამშვიდობოზე გაიყვანა. ეს სამშვიდობო ქრისტიანთა ქვეყანაა, სადაც მას ხვდებიან პურით, რომელიც მის გზაზე არტოსის მნიშვნელობას იძენს.

ამიერიდან იგი სამყაროს, თავის მშობლიურ ქვეყანას, მის ისტორიას, მის აწმყოს და, ბოლოს, საკუთარ თავს, თავის თავგადასავალს, განიხილავს და განმარტავს sub specie christianitatis. პოეტი-ეგზეგეტის გზაზე ყველაფერი პროვიდენციულია, ყველა მოვლენაში საზრისია, რასაც ამოცნობა ესაჭიროება. მისი ბევრი ლექსი მკითხველს ამოსაცნობად იწვევს და მათ ერთგვარი ჟანრული კუთვნილების ნიშნად ამიცანა (ამოცანა) უზის ქვესათაურად.

გურამიშვილის „დავითიანში“ გრძელდება შუა საუკუნეები თავისი ძლიერი პროვიდენციალიზმით, თუმცა რეალურად პოეტი სრულიად განსხვავებულ დროში ცხოვრობს. კლასიციზმისა და განმანათლებლობის სული, რომლითაც სუნთქავდა მაშინდელი დასავლეთი და, კერძოდ, ის ქვეყანაც, სადაც ის დასახლდა საბოლოოდ, არ უწყობდა ხელს ამგვარ მსოფლგანცდას, არც ქრისტიანულ ისტორიოსოფიას და არც პიროვნული მომენტის წამოწევას ამ ისტორიაში. „დავითიანში“ ჩვენ ვხედავთ, როგორ არის გადაჭლილი ერთმანეთთან ქვეყნისა და ადამიანის პიროვნული ბედი, უფრო მეტიც, ადამიანის, როგორც ქმნილების, ბედი: „დავითიანში“ გაისმის გოდება არა მხოლოდ თავის ქვეყანას მოწყვეტილი ადამიანისა, არამედ ედემიდან განდევნილი ადამისაც.

აი, მისი მოთქმა, სადაც გაისმის ედემიდან განდევნილი ადამის ხმა:

მამაო, თავსა მფარავი, დაგედვა კარგი კარავი,
განიარი და მაღალი, ხელთგან მიუკარავი,
შიგ ვიყავ, გარეთ გამაგდე, პალური ამამკარ ავი,
მით ცრემლი ჩემი ზღვად იქცა, თვალთგან ნაწანწკარავი

[დავითიანი:7, სტროფი 16].

ეს ტექსტი გვეუბნება, რომ სამივე მომენტი თავს იკრებს ერთი კონკრეტული ადამიანის პიროვნებაში. გურამიშვილი ალბათ პირველი იყო ქართულ მწერლობაში, რომელმაც საკუთარი ცხოვრება ეგზეგეზის საგნად გაიხადა.

ძველი საქართველო დასრულდა XVIII საუკუნის დამლევს და ესეც შესანიშნავია: თუ ოდესმე სადმე საუკუნის დასასრული ქვეყნის დასასრულს დამთხვევია, ეს ჩვენში მოხდა – ჩვენი ისტორიული შეგნება არის ამის მომსწრე და დღემდე ცხოვლად ატყვია ჩვენს ცნობიერებას. დასრულდა ძველი, "ვითა სიზმარი ღამისა" და ყველაფერი თავიდან უნდა დაწყებულიყო და დაიწყო კიდევ. ამ დასაწყისს ეკუთვნის და თითქოს არც ეკუთვნის ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზია და, რაც მნიშვნელოვანია, მისი პიროვნებაც.

ისეთ უფსკრულს ბიოლოგიურ შობასა და ეკსისტენციალურ შობას შორის, როგორც ბარათაშვილის ფენომენში შეინიშნება, ვერც ერთ ქართველ შემოქმედთან ვერ დავადასტურებთ, და ვერც იმ უფსკრულს ისტორიულ რეალობასა და მეტაფიზიკურ სინამდვილეს შორის, რომელთაც ის პარადოქსულად თანაბარი სიმძაფრით განიცდიდა. ჩანს დიდი კონტრასტი მის ერთ წერილში (ზაქარია ორბელიანის მიმართ, *წერილი X*) აღწერილ მხიარულ დროსტარებათა და მისი დამწერის "ჩვეულებრივ მოწყინებას" შორის. პარადოქსული ის არის, რომ ამ საყოველთაო მხიარულებაში იბადება მისი "მოწყინება" და სულით ობლობა. და რაც უფრო მძაფრია მხიარულება და „სიამენი ამა სოფლისა“, მით უფრო ივსება მისი სული სიცალიერით. „Наполнили мне душу ужасною пустотою“. "საზარელი სიცალიერე" და სიცალიერით ავსება!

სად მოვუძებნოთ ადგილი ამ უცნაური ოქსიმორონის ავტორს, პოეტს, რომელმაც შეთხზა თავისი პოეზია, როგორც სულის სიტყვიერი ანაბეჭდი, ამ ცნებებით - "ხვედრი", "სინიდისის ხმა", "ჩუმი ნაღველი", "გულის საიდუმლო", "თავისუფალი ფიქრი", "საწყაული აღუვსებელი", "ზრუნვა", "უსაგნო ყოფა", "სულით ობლობა" და სხვანი? კირკეგორის თანამედროვე სცილდება რომანტიზმის ჩარჩოებს, მის ბუნდოვანებას, ეგზალტაციას. "ასე გულცივად ჯერ განცდა არა მქონია. ასეთი თავისუფალი ფიქრი მაქვს და ასეთი მტკიცე გული..."- წერს ის და გრძნობს, რომ "უსასყიდლო (მოუსყიდველი) მსაჯულია", უპირველესად საკუთარი თავისა. ესთეტურისა და ეთიურის (დანეელი ფილოსოფოსის კატეგორიებით თუ ვიტყვით) საფეხურები ენაცვლება მის ხანმოკლე ცხოვრებაში და, საბოლოოდ, რელიგიურში გადადის ("შემოღამება მთაწმინდაზე"). მას გააზრებული ჰქონდა „непостижимость цели нашего назначения“, თუმცა მოუწოდებდა სხვას და თავის თავსაც „углубись в себя“ (*წერილი X*).

სად მივუჩინოთ ადგილი პოეტს, რომლის სიტყვებს "რად აქვს გულს ესე ჩუმი ნაღველი", რომლებიც ეხმიანება სხვა ხანის და განსხვავებული ტიპის და კულტურის ადამიანის, ვერლენის, სიტყვებს: *Quelle est cette langueure / Qui penetre mon coeur?... Ce deuil est sans raison. ... C'est bien le pire peine / De ne savoir pourquoi*... ეკსისტენციალური ნაღველი, მოწყენა, რომელიც არაფრით ამქვეყნიურით არ არის განპირობებული, არავითარი

კონკრეტული, გარკვეული მიზეზით. ამ უმიზეზობას მთელი სიცხადით, სასტიკი, უღმობელობამდე მისული "გულცივობით" აცნობიერებს იგი. როგორ დაშორდა ის არა მხოლოდ რუსთაველს და გურამიშვილს, არამედ თავის გარემოცვას, თანამედროვეობას, თავის მეგობრებს! რომელ მხარეს და რომელ ხანას ეკუთვნის იგი? მოყოლებული გილგამეშიდან, ყოველი ხანა ბადებს ადამიანის ყოფნის პრობლემებს და არასოდეს ამ პრობლემებით დატვირთული ადამიანი არ ეკუთვნის სრულად თავის თანამედროვეობას - ის ყოველთვის გაუგებრობის ყრუ კედელს აწყდება. ის ყველგან "სულით ობლობისთვის" არის განწირული. ასეთნი მუდამ თავიდან იწყებენ და ისიც იწყებს ეჭვებით, მაგრამ მის დაწყებულს ვერაფერს აგრძელებს. ამას იყო მისი იმედი, რომ "გზა უვალი, ჩემგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება". ყველა გზა ინდივიდუალურ-პიროვნულია, ყველასათვის საკუთრივ გასათელ-გასავლელი.

მაგრამ თუ "მერანი" შეიძლება ჩაითვალოს ვინმეს სავალის პროლეგომენად, თუ ვინმესთვის შეეძლო გაეკვლია გზა, ეს "დავითიანის" ავტორია, რომელმაც თავის თავზე განიცადა ის, რისი გამოხატვა "მერანის" ავტორმა სცადა. აქ ვარდევით ქრონოლოგიას: დრო უკუქცეულია: შესრულებულ აქტს "დავითიანში" მოსდევს მისი წინათგარძობა "მერანში". "მერანი" რეტროსპექტულად აშუქებს გამოქცეული ტყვის გზას. "გაქცევა" ორივეს ბედისწერაა, შინაგანი ხმა და გაქცევა. „ნუ გძინავს“, ჩასძახის ხმა ხაროში ჩაგდებულ ტყვეს და გამოსავალ გზას უჩვენებს: „ადეო! რაღათ მაიცადეო? / თუ არა იქ, ვით იქნას, რაც რომ დაიქადეო?“ (დავითიანი: წიგნი ა. 370) მასაც ჩასძახის ხმა: "რას ხვრინავ, რასა ფშვინაო! აქ რას უწევ-ხარ საძილოდ..." (დავითიანი: წიგნი ა. 398) „ნუ გძინავსო“, ეუბნება ხმა ბარათაშვილს, და ის პასუხობს: "მე არ მძინავს, მაგრამ კაცი მინდა, რომ ამ პატარა ღრე-კლდეს გამიყვანოს, და დავდგე გაშლილს ადგილას" (წერილი IX, გრ. ორბელიანისადმი)

გამოღვიძება, ხარო, "კლდე-ღრე", "გაშლილი ადგილი", "იქ", სადაც უნდა აღსრულდეს დანაქადი, და "კაცი", რომელიც ჩაახშობს ბოროტი სულის ხმას, და გაიყვანს ადამიანს სიფართოვეში, როგორც თავად პოეტი ამბობს, "სავსე და ვრცელ სოფელში" - ეს ყველაფერი აახლოვებს ამ ორს, რომელთაც შორის ხილული მისასვლელები ეპოქალური ნანგრევებით არის ჩახერგილი. მაგრამ ისინი ცნობენ ერთმანეთს, ხელსაც უწვდიან, დაფარულ დინებაში, როგორც ს. ფრანკისეულ მეტალოგიური ყოფიერების წიაღში, სადაც ემპირიული ჩვეული თანამიმდევრული დინება დროისა გაუქმებულია, ურთიერთობენ ისინი.

მიჩნეულია, რომ „მერანი“ პოეტის შემოქმედების მწვერვალია, ეს ლექსი მისი პასპორტია, მისი პოეტური პიროვნების იდენტობის ნიშანი. იმასაც ამბობენ, რომ მასში ნაწინასწარმეტყველებია მისი აღსასრული უცხოობაში, მისი მამულიდან შორს, როგორც სინამდვილეში მოხდა. მაგრამ ის ჰეროიკული გაქცევა სინამდვილიდან, რომლის პათოსს შეადგენს „მერანი“, რეალობაში ბანალურად აღსრულდა: მიყრუებულ პროვინციაში, მართლაც მოშორებულმა თავის ძვირფას ნათესავ-

მეგობრებს, როგორც ჩინოვნიკმა დალია სული. სად იყო მერანი, სად იყო მხედარი? სად იყო ბედისწერის საზღვრის გადალახვა?

მაინც როგორ წარმოიშვა „მერანი“? რა იყო საბაბი, თორემ ის შიგნიდან მთელი მისი ხანმოკლე სიცოცხლის მანძილზე მზადდებოდა?

გურამიშვილის აღსარებით პოეზიას რეალური გამოცდილება უდევს საფუძვლად. მოტაცება, ხაროში ჯდომა, გათავისუფლება – ეს ყველაფერი მოხდა მის ცხოვრებაში. ჯერ ცხოვრებისეული ფაქტები უნდა არსებობდეს, რომ მერე მათი სიმბოლური გააზრება მოხდეს. ჯერ ცოცხალი აბრაამი უნდა არსებობდეს, რომ მისგან „რწმენის მამის“ სიმბოლო წარმოიშვას.

ბარათაშვილის ცხოვრება მწირია ფაქტებით. არა თუ მწირი, მის ცხოვრებაში არაფერი ხდება. რით იყო ავსებული მისი ყოველდღიურობა? – მისვლა-მოსვლა, დროსტარება, ქეიფები, არც მაინცდამაინც თავდავიწყებული და აშვებული, ზომიერი ბოჰემა, ჭორების სმენა და მიტან-მოტანა უსაქმური მანდილოსნების გასართობად (რაც თვითირონიის საგანიც კი ხდება), უსარგებლო ყოფა, არავითარი მძაფრი გამოცდილება, ან უჩვეულო განსაცდელი, რომელიც გარდაქმნიდა მის ცხოვრებას, რასაც ელოდა... პოეტი კი, როგორც ბევრი ახალგაზრდა სამხედრო კარიერაზე ოცნებობდა, რის განხორციელებაში ბანალურმა ფიზიკურმა ნაკლმა – კოჭლობამ შეუშალა ხელი. სრული ხელმოცარვა. ასევე ბანალური ფაქტი – უარყოფილი სიყვარული, რომელიც მთელმა საზოგადოებამ იცოდა, იყო მის გამოცდილებაში, რამაც რამდენიმე ლექსში იჩინა თავი იმავე ძველი ტრადიციული მოტივის – მიუხედავად სოფლის მღურვის სახით. ეს იყო და ეს.

და აი, ამ რუტინულ ცხოვრებაში, რომელსაც ეწევა თბილისის საზოგადოება და თავადაც ჩათრეულია მასში, ხდება ამბავი, არცთუ უჩვეულო ქვეყნის ისტორიაში, არამედ სრულიად კანონზომიერი, თუმცა მან უჩვეულოდ შეაშფოთა მთელი საზოგადოება. შამილის კაცებმა მოიტაცეს ილია ორბელიანი, დადესტნის ბრძოლების მონაწილე, პოეტის ბიძა, თუმცა მისი თანატოლი და კლასის ამხანაგი (1817-1853), და რვა თვე ჰყავდათ ტყვეობაში.

გრიგოლ ორბელიანისადმი მიწერილ წერილში ვკითხულობთ: „ზოგჯერ ამისთანა შემთხვევაც კარგია კაცის სიცოცხლეში. ეს არის, რომ იქნება ჩვენ დაგვიგვიანდეს ილიას ნახვა, თვარემ იმას ამ ტყვეობით არა უშავს რა“ (*წერილი VI*). და კიდევ დაურთავს კომენტარის მსგავსად: „ხო იცი, ტყვეობა და სიკვდილი ჩვენს დედაკაცებს ერთი ჰგონიათ, მეტადრე ლეკის ტყვეობა“.

ერთგან ჰენრიკ იბსენი წერს: რომ ყოველი მისი ნაწერი უმჭიდროესად იყო დაკავშირებული განცდილთან, თუნდაც ეს მისი პირადი განსაცდელი არ ყოფილიყო. ასე მოხდა ბარათაშვილის შემთხვევაში. „ზოგჯერ ამისთანა შემთხვევაც კარგია კაცის სიცოცხლეში“, ამბობს ის და იმავე წერილში სრულიად ამხელს თავის გრძნობებს, რომლებიც მისი თანატოლის ტყვეობაში ყოფნამ გამოიწვია, თუმცა თავად ბოლომდე არ იყო გარკვეული თავის გრძნობებში: “ილიკოს დაჭერა რომ შევიტყვე, სწორე გითხრა, ძალიან შევწუხდი, ასე, რომ სამი დღე გაბრუებული ვიყავ ათასის სხვა უცნაურის ფიქრებით და სურვილით

და რომ ეკითხათ კი ჩემთვის, მე არ ვიცოდი, რა მინდოდა. ბოლოს მესამე დღეს ეს ლექსები დაეწერე და თითქოს ამან რაღაც შევება მომცაო...“

ეს ლექსები, რომლებზეც ის ლაპარაკობს, „მერანია“, პოეტმა ილიას ნაცვლად რომ დაწერა, “აი, რას ფიქრობს პოეტი ილიკოს მაგივრად“ (ეს ფრაზა რუსულად არის დაწერილი: „Вот что поэт думает за Илико“), ანუ ტყვედ ჩავარდნილი ილიკოს განსაცდელი იმპულსი გახდა იმისათვის, რათა გამოთქმულიყო ის, რაც დიდი ხნის მანძილზე ისწრაფოდა გამოსათქმელად.

ვიდრე „მერანზე“ ვიტყოდეთ რამეს, გავეცნოთ ილია ორბელიანის მოგონებას თავისი ტყვეობის შესახებ, რომელიც მან მთავარმართებელ ვორონცოვის დავალებით დაწერა, როგორც ოფიცრის ნამსახურობის დოკუმენტი. მაგრამ მისი ნაწერის ღირებულება ოფიციალური დოკუმენტის ღირებულებაზე მეტია. მის ნაწერში ჩვენს ყურადღებას იპყრობს რამდენიმე ადგილი, რომლებიც ერთგვარად ეხმაურება დავით გურამიშვილის გამოცდილებას, რომელიც წინ უსწრებს მას ერთი საუკუნით მაინც. მაგრამ აქ დრო დაძლეულია, ეს საერთო საყოველთაო გამოცდილებაა, რომელიც დაახლოებით ერთი და იმავე ცნებებით გამოითქმის.

„... ასე ვცხოვრობდით ამ ხაროში, მზის შუქს დანატრებულები. ჩვენთვის არც დილა იყო და არც საღამო, მხოლოდ მოლის ხმაზე ვიგებდით, რომ გათენდა, ახალი დღე იწყებოდა, დიდის ყურადღებით ვითვლიდით დღეებს, რომ არ გამოგვეპარვოდა აღდგომის დღე, ეს იყო 19 აპრილს. მუეძინი მართლმორწმუნეებს მოუწოდებდა დილის ნამახისათვის. ჩვენ ერთმანეთი გავადვიდეთ. გულმხურვალედ ვილოცეთ, ვიგალობეთ „ქრისტე აღდგა“ და ნადვლიანად გადავეხვიეთ ერთმანეთს. ეს ბრწყინვალე დღე ჩვენ გავატარეთ მოგონებებში... ხაროს სიბნელე და მძაფრი ჰაერი სულს გვიხუთავდა, სულს გვიკლავდა“ [ილია ორბელიანი: 46-47].

ეს არის პროზაული ვარიანტი იმისა, რაც თავისი ტყვეობის ლექსებში აღბეჭდა დავით გურამიშვილმა.

ახალგაზრდა (25 წლის) ოფიცრის ილია ორბელიანის ამ მოგონებაში საგულისხმოა პარალელიზმი ხაროს სიბნელესა და მოლის ხმას შორის. თუმცა წყვილი და ურჯულოთა ქვეყანა დატყვევებული ილია ორბელიანისათვის წმიდაწყლის ემპირიული ფაქტია. მაგრამ ამ რეალიებში ჩვენ მეტის დანახვა შეგვიძლია, ვიდრე მის განმცდელს და ტექსტის ავტორს. ამ ბნელში ერთადერთი დროჟამული ორიენტირი მუეძინის ხმაა – ანუ ისინი არა უბრალოდ მტრის, არამედ ურჯულოთა ქვეყანაში იმყოფებიან და ეს ხმა ბუნებრივი ხმაა იმ ადგილზე, სადაც იმყოფებიან. მაგრამ არის უხილავი, თითქოს თანდაყოლილი რიტმი, რომელიც ძლევს ამ უცხო და მტრულ ხმას. უფრო სწორად, ეს ხმა ემსახურება მისსავე საწინააღმდეგო რეალობას: მის გარეშე აირეოდა ქრისტიანული კალენდრის დღეთა სათვალავი და ხაროში მყოფთ აღდგომის დღე დაეკარგებოდათ. ამ ურჯულო დროჟამის დინებაში არის გარღვევა და ეს ძალა, რომელიც სწადის ამ მხსნელ გარღვევას, ქრისტიანი ადამიანის ცნობიერებაშია ჩადებული. როცა ვკითხულობთ ფრაზას „ასე ვცხოვრობდით იმ ხაროში, მზის შუქს დანატრებულნი“, ეს

„მზის შუქი“ იმაზე მეტ მნიშვნელობას იძენს ჩვენს აღქმაში, ვიდრე მისი ავტორი აკისრებს მას.

ვამბობ „ჩვენს აღქმაში“, რადგან ჩვენი აღქმა გამდიდრებულია გურამიშვილის გამოცდილებით, რომელიც მან ტყვეობაში სწორედ ხაროში ჯდომის და იქიდან გაქცევისას გზაში გადაიტანა. თუმცა ფიქრობენ, რომ ტყვე, მომავალი პოეტი, არც მჯდარა ხაროში, რამდენადაც თავისი წიგნის ისტორიულ ნაწილში, სადაც თავისი ქვეყნისა და თავისი ძნელბედობის ამბავს ყვება, არ ამბობს, რომ ლეკებს ის მაინც და მაინც ხაროში ჰყავდათ გამომწვევდელი ბიბლიური იოსებივით. მაგრამ ხარო ლეკთა ტყვეობის აუცილებელი თანმდევი რეალიაა: ხაროში იჯდა ილია ორბელიანი, ბრწყინვალე თავადი, და ხაროშივე იჯდა უბრალო გლეხის ბიჭი, რომელიც ერთ ხალხურ ლექსში მოთქვამს:

„მე ლეკებმა დამიჭირეს, თასმით შემკრეს მაგრა ხელთა,
წამიყვანეს ტყვეთა, მტანჯეს, ცრემლით ვივი მადლა ღმერთთან,
გადმიყვანეს ანწუხშიგა, რაჯა ბელადს ჩამაბარეს,
შიგ ჩამაგდეს ხაროშიგა, ზედ დიდი ქვა დამაფარეს,
არცა ჰქონდა ცას ნათელი, არც შუქები მზე და მთვარეს...“

ეს ხალხური ლექსი ისეთივე დოკუმენტური ღირებულებისაა, როგორც ილია ორბელიანის „მოგონება“. ამ ლექსშიც, როგორც მოსალოდნელი იყო, „ცის ნათელი“, „შუქები მზისა და მთვარისა“, იგივე „ხარო“, მხოლოდ ფიზიკური რეალობებია და მათ უკან სხვა ზეგრძნობად-სიმბოლური მნიშვნელობები არ იგულისხმება. მზის შუქი მხოლოდ ათბობს, მთვარის შუქს მხოლოდ რეალურ გზის განათება შეუძლია ტყვეობიდან გამოქცეულისთვის. ილია ორბელიანი ასე იგონებს თავისი გაქცევის ერთ ეპიზოდს:

„კვლავ საშინელმა სეტყვამ წამოუშინა. თუმცა სეტყვამ დიდხანს არ გასტანა, მაგრამ დიდად დამასუსტა და გამაცოცხლა. მზემ გამოანათა თუ არა, იქვე ფერდობზე წამოვწექი, რომ გავმთბარიყავი...“

ან: „ერთ გამოქვაბულს წავაწყდი, შევედი შიგნით და წამოვწექი ძაღლის მოსაკრებად...“.

არც ხარო, არც მზე, არც გამოქვაბულია მის გამოცდილებაში იმაზე მეტი, რასაც ისინი რეალურად წარმოადგენენ.

იგივე განსაცდელი გაიარა იმავე ასაკის გურამიშვილმა – იგივე ჯდომა ბნელში (თუნდაც ხაროში), იგივე ჰაერი, იგივე უმზეობა თუ მზის გამონათება, იგივე გაქცევა, სეტყვა გზაში, გამოქვაბული თავის შესაფარებლად... [დავითიანი: 101, სტროფები. 407-409].

ილია ორბელიანმა ამ გამოცდილების შედეგად ყოფითი დოკუმენტი დატოვა იმ „მოგონების“ სახით. გურამიშვილმა მთელი ეს გამოცდილება ზემოთ ჩამოთვლილ ფიზიკური სამყაროს (სინამდვილის) რეალიებითურთ სულიერი გამოცდილების დოკუმენტად აქცია. ხარო – მისი სიღრმე გურამიშვილის პოეტურ მონათხრობში მისი გამოცდილება-განსაცდელის შინაგანი მხარის ანალოგიურია. ხაროში მჯდომისთვის მთლიანად იცვლება თვალთახედვა, მზერის მიმართულება. მზერა ინტროსპექტული ხდება: ყოველი საგანი, ყოველი მოვლენა ფიზიკურ

სამყაროში, მთელი მატერიალური სინამდვილე, ნიშნის ძალას და სიმბოლურ განზომილებას იძენს. ხაროში მყოფისთვის მისი სიბნელე სულიერ სიბნელედ, ფიზიკური მზე სულიერ მზედ, რომელსაც მხოლოდ სითბო არ მოაქვს, გარდაიქმნება. ხარო – ტყვეობის ადგილი და მისი სიმბოლო, ხარო – დაცემისა და ცოდვის ადგილი და მათი სიმბოლო, ხარო – სიკვდილის ადგილი, ხარო – გამოცხადების ადგილი (როგორც განდევილთა და ასკეტთა ცხოვრებიდან არის ცნობილი), ხარო – განახლების (ძველი კაცის სიკვდილისა და ახალი კაცის დაბადების) ადგილი. გურამიშვილის პოეზიამ ეს ყველაფერი ერთ ფოკუსში მოაქცია. საბოლოოდ, ხარო ის ადგილია, საიდანაც მსხნელი გამოსვლა უნდა განხორციელდეს. ანუ თავდახსნა ტყვეობიდან, თავდახსნა, ცოდვისგან, შესაძლოა, დაუმსახურებელი სასჯელისგან, სიკვდილისგან და ა.შ., ყოველივე იმისგან, რასაც ადამიანს ეს სოფელი უმზადებს.

ახალგაზრდა ოფიცრისთვისაც არ ყოფილა უბრალო ხიფათი ყველაფერი ის, რაც მას შამილის ტყვეობაში გადახდა. გარკვეულ განზოგადებას იძენს ეს განსაცდელი, ისეთ ფიქრებს აღუძრავს, რომელთაც ჩვეულებრივ ყოფითი, თუნდაც, სამხედრო-საველე გამოცდილება ვერ აღძრავდა. ამგვარი განსაცდელი ერთგვარად აჩქარებს პიროვნების გარდაქმნას, როგორც თომას მანი წერს „ჯადოსნურ მთაში“, რომ სიკვდილისა და სნეულების (როგორც მისი წინკარის), ყველა შემზარავი თავგადასავალი, რაც კი თავის გმირს, უბრალო რიგით ადამიანს, რომელსაც ოცნებებში გართული ინტელექტუალი ირონიულად *ინჟინერს* ეძახდა, შეამთხვია, მხოლოდ და მხოლოდ პედაგოგიური საშუალებაა, რითაც მიიღწევა უზარმაზარი ძალის „აქტივიზაცია“, ჩვეულებრივი ადამიანის ამაღლება მისი თავდაპირველი დონიდან. იმგვარ ნაწარმოებებს, სადაც ადამიანის, როგორც ცდისპირის, სულიერ-ინტელექტუალური ძალების ეს აქტივიზაცია ხდება, მწერალი „ინიციაციურ თხზულებებს“ უწოდებს. მაგრამ აქ მთავარი ის არის, რომ ვიდრე მწერლობაში მოხვდებოდეს, „აქტივიზაცია“ ჯერ ცხოვრებაში ხდება, როგორც ადამიანის რეალური გამოცდილება. თავის „მოვლენაში“ ახალგაზრდა ოფიცერი, რომელიც ერთგანზომილებიან რეალობაში არსებობისთვის იყო განწირული, ამგვარად აფასებს ამ თავის განსაცდელს, რაც უთუოდ ამაღლებს მას „თავდაპირველი დონიდან“. ის წერს:

„არაერთხელ ვუხმობდი სიკვდილს, როგორც უკანასკნელი ხსნის საყუდელს, კეთილისმყოფელს. ის, რაც მაშინ გადავიტანე, ყოველგვარ ხორციელ და სულიერ ტანჯვას აღემატება. მაგრამ ღმერთი მოწყალეა, მან უწყის საზღვარი ჩვენი ტანჯვისა, რომელსაც მაღლით მოგვივლენს ხოლმე, უწყის ჩვენი უღლის სიმძიმე, რომლის იქით ჩვენ მეტს ვერ ვიტვირთავთ და, აი, ახლაც გადმოგვხედა...“ [ილია ორბელიანი:66].

ახალგაზრდა ოფიცერი, ბრწყინვალე თავადი ერთგვარად მზად აღმოჩნდა ამ განსაცდელის მისაღებად. ბარათაშვილის წერილში, რომლითაც ის თავის ბიძას ილია ორბელიანის დატყვევების ამბავს ამცნობს, მოყავს სიტყვები, რომლებიც დატყვევებულს უთქვამს შამილისთვის: „შამილ! როგორ ეკადრება შენს სახელს მაგისტრანა

უწყალობა (მის თვალწინ შამილმა ოც ყმაწვილს, რომელიც ოფიცერს ახლდა, თავები დააყრევინა, ზ.კ.)! თუ გინდა მაგით შეაშინო ვინმე, ვინ უნდა შეაშინო? ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ. ჭკმმარიტად, ახლა მეც სიკვდილი მიჩვენებია შენს ხელში ყოფნას“ [წერილი VI].

დაეუბრუნდეთ ისევ ბარათაშვილს, რომელსაც ბედმა არ არგუნა, რომ ამგვარი განსაცდელი გადაეტანა – თავი მაინც გამოეცადა. მისი ცხოვრება მეტისმეტად მწირია მეტ-ნაკლებად შემძრავი ხდომილებებით. ორად ორი შემთხვევა არის დადასტურებული მის ხანმოკლე ცხოვრებაში, რომელთაც ალბათ თავისი წვლილი უნდა შეეტანათ მის მსოფლგანცდაში: ერთი – მისი დაკოჭლება, მეორე – გაუზიარებელი სიყვარული. ამ უკანასკნელმა სტიმული მისცა მის „ეგსისტენციალურ“ ლექსებს (გაამძაფრა მასში ობლობის, პიროვნული უნიკალურობის (***) და, ამ მიზეზით, მიუსაფრობის ქვეშეცნეული თანდაყოლილი განცდა). პირველმა კი გზა გადაუკეტა სამხედრო კარიერისკენ, რაც ბოლომდე მისთვის საოცნებო საგანი იყო (თუმცა მისი წრის ახალგაზრდისთვის ეს ჩვეულებრივი კურიკულუმი უნდა ყოფილიყო). შესაძლებელია, ის ზედმეტად აფასებდა სამხედრო კარიერის მნიშვნელობას თავისი მომავლისთვის, მასში უფრო მეტს ხედავდა, ვიდრე მის გარშემო წარმოედგინათ, თუნდაც მის ბიძას და მეგობარს, გრიგოლ ორბელიანს, წარმატებულ ოფიცერს, რომელსაც ემუდარებოდა, გაეყვანა ამ გზაზე. აი, რას წერს მას:

„მე შინაგანი ხმა მიწევს საუკეთესოს ხვედრისაკენ, გული მეუბნება, რომ შენ არა ხარ ახლანდელის მდგომარეობისათვის დაბადებული! ნუ გძინავსო! (სწორედ ამას ჩასძახოდა ხმა ხაროში ჩაგდებულ გურამიშვილს, ზ.კ.) მე არა მძინავს, მაგრამ კაცი მინდა, რომ ამ პატარა ღრე-კლდეს გამიყვანოს, და დავდგე გაშლილს ადგილს. ოჰ, რა თავისუფლად ამოვისუნთქავ მაშინ, რა ხელმწიფურად გარდავხედავ ჩემს ასპარეზსა!“ (წერილი IX).

ეს „საუკეთესო ხვედრი“, ეს „გაშლილი ადგილი“, ეს „თავისუფალი ამოსუნთქვა“, ეს მისი „ასპარეზი“ – ეს ყველაფერი, რომელიც მის ოცნებაში ტოტალურად უპირისპირდება ყოველდღიური ცხოვრების „ღრე-კლდეს“, საიდანაც ყმაწვილი კაცი თავის დაღწევას ცდილობს, სრულიად ბანალურად უკავშირდება დაღესტნის დივიზიის უფროსის რენემკამფვის სახელს. „ჩემი ფიქრი მანდეთ მოქრის. ეცადე, რომა რენენკამფთან დამანიშვნინო. ხომ ამ პირობით წახველ, რომ ეს მოგეხდინა ჩემთვის. ვიცი, დაგავიწყდა, მაგრამ არა, არ დაგვიწყებია. ეს იმ სნეულების ბრალია, რომლის გამოც ქართველი თავისიანს არ გამოადგება...“ – წერს ბიძას იმავე წერილში (IX) განჯაში უსახელო სიკვდილამდე ორი წლით ადრე (1843). ქართველთა ეს „სნეულება“ მას იმედს აკარგვინებს, რომ ოდესმე გაარღვევს ამ რუტინას („ღრე-კლდეს“), ეს უიმედობა ჩანს ამ წერილში. ერთი წლის შემდეგ უიმედობა ამგვარად გამოიხატა ზაქარია ორბელიანისადმი მიწერილ წერილში: „ათასი რომ ვიხანჩალოთ, ისევ საქართველოში უნდა დავაბოლოოვოთ ჩვენი ცხოვრება...“ (წერილი X).

და მაინც ამ „ჩანჩალისგან“ თავდაღწევის უიმედო მოლოდინში, ამ მუდმივ ხელმოცარვაში, რაღაც უნდა მომხდარიყო ისეთი, რაც შექმნიდა

მას წარმოსახვითი ეკსოდუსის გმირად. ანუ ჩვენ ვამბობთ, რომ ის შემთხვევა, რომელიც არცთუ უჩვეულო იყო ქართული სინამდვილისთვის, უფრო მეტიც, პარადიგმატული იყო ქართლის ისტორიაში, სახელდობრ, ილია ორბელიანის ტყვეობა, რამაც დიდი შემფოთება გამოიწვია თბილისის საზოგადოებაში, აღმოჩნდა იმპულსი, რომელმაც გამოიყვანა მისი ესსისტენცია ამ რუტინიდან და უსაზღვროებაში გაიყვანა. მისი სიყრმის მეგობრის განსაცდელმა, რომელიც მან საკუთარ განსაცდელად მიიღო, შეაქმნევინა მას „მერანი“ – მისი ცხოვრების ტრაგიზმის გამომხატველი ლექსი (****). ტყვეობიდან გაქცევა წუთისოფლიდან მეტაფიზიკური გაქცევის სიმბოლო შეიქნა. ავტორი თითქმის არ გვიტოვებს ჰერმენევტიკისთვის ადგილს – ის ყველაფერს ამბობს იმ სიტყვებით, რომელიც ბიძისადმი მიწერილ წერილში თქვა ამ ლექსის შესახებ ორ ენაზე, ჯერ რუსულად Вот что поэт думает за Илико („აი რას ფიქრობს პოეტი ილიკოს მაგივრად“), მერე ქართულად (მოგვეყავს მეორედ): „არ ვიცი, ეს ლექსები რიგორ მოგეწონება. აქ ბევრი ცრემლი, ტყუილი და მართალი, დაინთხა ამის წაკითხვაზე, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ ამას ამბობს ილია ტყვეობაში, და არა მე. – ილიას დატყერა რომ შევიტყვე. სწორე გითხრა, ძალიან შეგწუხდი, ასე რომ სამი დღე გაბრუებული ვიყავ ათასის სხვა და სხვა უცნაურის ფიქრებით და სურვილით და რომ ეკითხათ კი ჩემთვის, მეც არ ვიცოდი, რა მინდოდა. ბოლოს მესამე დღეს ეს ლექსები დავსწერე და თითქოს ამან რაღაც შეება მომცაო. ვცდილობ, რომ ილიკოს როგორმე მივაწოდო, ვიცი, გულში ჩაიციინებს და არ იქნება, მით არა ენუგეშოს რა“ (წერილი VI).

ამ წერილში ორი ფრაზაა, რომელიც ჩვენს ყურადღებას იპყრობს: ისინი მკაფიოდ და არაორაზროვნად, შესაძლოა, სიმწრითაც, გამოსატავს პოეტის უიმედობას, რომ ვინმე თავის წრეში და, მაშასადამე, მის მამულში და მთელ ქვეყანაში გაუგებს მას. ამ ლექსით ხომ მან თავისი უკანასკნელი სიტყვა თქვა, სადაც მისი ობლობისა და მიუსაფრობის ყველა ასპექტი გამოითქვა. „აქ ბევრი ცრემლი, ტყუილი და მართალი, დაინთხა ამის წაკითხვაზე, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ ამას ამბობს ილია ტყვეობაში, და არა მე“, წერს ის. და მერე ისევ: „ვიცი, გულში ჩაიციინებს და არ იქნება, მით არა ენუგეშოს რა“.

„ამას ამბობს ილია ტყვეობაში და არა მე“ – არავინ მის მახლობელთა, თუნდაც გულის მესაიდუმლეთა შორის, არ იფიქრებს, რომ ამას პოეტი ამბობს და არა ილია. ეს უცნაური კონსპირაციაა. არც ილია იფიქრებს, რომ ლექსი „მერანი“, რომელიც სანუგეშოდ გაეგზავნა მას, ავტორის დაფარულის უკანასკნელი ამოფრქვევაა. ის „გულში ჩაიციინებს“. არ მიიღებს სერიოზულად იქ ნათქვამს. მიეცემა ტყვეს ნუგეში მისი წაკითხვისას? პოეტი ფიქრობს, რომ მიეცემა ნუგეში, როგორც მას მიეცა ნუგეში და შეება მისი დაწერისას. ნუგეში ნუგეშად – ტყვეობაში მიღებული ყოველი წერილი ნუგეშია, მაგრამ „მერანი“ იმის საპირისპიროს ამბობს, რასაც უცხო ქვეყანაში დატყვევებული ილია უნდა ოცნებობდეს: ილია მამულისკენ და ახლობლებისკენ მოისწრაფის (არა მხოლოდ ეს დადესტნის ტყვე, არამედ მთელი გადახვეწილი საქართველო), მერნის მხედარი კი, პირიქით, მამულიდან გარბის. ტყვეობიდან ილიას ემპირიულ

გაქცევას აქ ენაცვლება ეკსისტენციალური გაქცევა რუტინული, თუნდაც მშობლიური საზოგადოებიდან.

ეს არის „მერანის“ თავისებურება, მისი განსაკუთრებულობა ქართული ლიტერატურის ისტორიაში. იგი უპრეცედენტოა და, ამდენად, არატრადიციული, თუნდაც, აისტორიული, თუმცა ასე უგზო-უკვლოდ გაჭრილ პოეტს ერთადერთი იმედი ჰქონდა, რომ მისი გაჭრა მამულიდან, რომელიც არ იყო მისი, როგორც პოეტის და ადამიანის, ნამდვილი სამშობლო, მის მოძმეებს (ანუ მასავით სულით ობოლთ) გზას გაუკაფავდა, მისი მერანი მათაც მოემსახურებოდა, იგი მათი ბედისწერის მძლეველ *ჰუნედ* (იმავე მერნად. ლექსში „მერანი“ ზღაპრული მერნის სინონიმად ნახმარია ეს გაურკვეველი წარმოშობის სიტყვა) გადაიქცეოდა. მაგრამ თუ გადავხედავთ მომდევნო ხანის ქართულ ლიტერატურას, იქ ვერ ვიხილავთ მერნის ფლოქების კვალს, ვერც „გზას, მისგან თელილს“, იგი წუთისოფლის შამბმა დაფარა: როგორც ითქვა, ამ სოფლის ზრუნვაში ჩაფლულ XIX საუკუნეს არ ეცალა ამგვარი გაჭრებისთვის... სოფელში დარჩენის და მისთვის ზრუნვის პერსპექტივა თავად მან დასახა ერთ ადრეულ პროგრამულად მიჩნეულ ლექსში „ფიქრნი მტკვრის პირას“ (1837). თუმცა უფრო ადრე, პოეტური შემოქმედების დასაწყისში (1833-1836), პოეტი იმედიანი ესქატოლოგიისკენ იხრებოდა: ემპირიული ბინდი, რომელიც მას სულიერ ობლობაში შეეხება გვრიდა, დაუღამებელი მზიანი დღის გათენების იმედს იძლეოდა („შემოღამება მთაწმინდაზე“).

მაგრამ, საბოლოოდ, პოეტმა გაჭრით დაასრულა ამ წუთისოფელში უმიზნო „ჩანჩალი“ (მისი სიტყვაა) და ბოლო მოუღო რუტინული წუთისოფლის ტყვეობის პერსპექტივას. ეს გაჭრა, ეს საზღვრის გადალახვა ძალაუნებურად გვახედებს ქრისტიანული ტრადიციისკენ, რომელიც კლასიკური სიცხადით გამოიხატა ერთი აგიოგრაფიული ტექსტის იმ პასაჟში, სადაც წმიდანი ტოვებს ამ ნივთიერ სამყაროს და გადადის თავისი, როგორც ქრისტიანის, ჭეშმარიტ სამშობლოში. იქ ვკითხულობთ: „...განთავისუფლებულ იქნა საკრველთაგან ხორცთასა... ხოლო სირი (სული, ზ.კ.) აღფრინდა, დაუტევა ეგვიპტე, რომელ არს ცხორებაჲ ესე ნივთიერი და წიად-ვლო არა თუ ზღვაჲ იგი მეწამული, არამედ შავი ესე და წყვდიადი ზღვაჲ ამის საწუთროდსაჲ, შევიდა ქვეყანასა მას აღთქუმისასა, რომელ არს ზეცათა იერუსალიმი... [ძეგლები II:194]. წმიდანი ბრუნდება ზეციურ იერუსალიმში, ღვთის ქალაქში, მაგრამ სად მიდის ჩვენი პოეტი ანუ მისი სული, რომელმაც თითქოს დააღწია თავი წუთისოფლის (ანუ ბედისწერის) საკვრელებს. იგი გაექცა ბედის საზღვრებს, რათა უდაბურებასა და არარაობაში მოხვედრილიყო? თუმცა ეს კანონზომიერია: ერთი წლის ადრე დაწერილ ლექსში „ვპოვე ტაძარი“ (1841) ის წუხს ნაპოვნი ტაძრის გაუჩინარებაზე – „განქრა ტაძარი და უდაბნო ჩემდა მდუმარებს“ – ანუ რწმენის დაკარგვაზე ან მის შეუძლებლობაზე სეკულარულ XIX საუკუნეში, რომელიც, ეს-ეს არის, იწყება.

(*) **წერილები ყველგან მითითებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: ბარათაშვილი 1968.**

(**) იმ არემარეში, სადაც გურამიშვილის წინაპრები ცხოვრობდნენ, ასკეტურ მოღვაწეობას ეწეოდა ასურელი (სირიელი) ბერი შიო, რომელმაც ასკეზის ასეთი გზა აირჩია: ჩავიდა ღრმა და ვიწრო ხაროში და იქ დამკვიდრდა, რომ მიწაში დამარხულ-დათესილი მარცვალისადაც აღორძინებულს მღვიმის სიბნელეში სულიერი ნათელი ეხილა. ამ ხაროს დღესაც უჩვენებენ შიომღვიმის მონასტერში, სადაც პოეტს, როგორც თავად ამბობს ერთ ლექსში, საგვარეულო სამარხი ჰქონდა:

წმინდა იონე კახეთს ზედაძენს
სასწაულობით ქვიტკირს ცრემლს ადენს.
ქართლს წმინდა შიო მღვიმეს ძველებს ავლენს –
ორნივე შვრებიან სასწაულს ამდენს.
ამ ორ მონასტერს მაქვნდა ალაგი,
სასაფლაო და ძვალთშესალაგი...
[დავითიანი:304].

(***) თავისი განუმეორებელი ეკსისტენციალური სტატუსის გადმოსაცემად პოეტს, გარდა სიტყვისა *ობოლი* („დიდი ხანია ობოლი ვარ“, *წერილი VII* მაიკო ორბელიანისადმი), მოხმობილი აქვს არაბული წარმოშობის მდიდარი ნიუანსის მქონე სიტყვა-ცნება *ღარიბი/ყარიბი*, რომელიც ჩვეულებრივ მოხეტიალეს და უცხოს, უთვისტომოს ნიშნავს, მაგრამ მასთან სულიერ დატვირთვას იძენს: „მოიგონებდეთ ყარიბ მგოსანსაც“ („ბედი ქართლისა“), „შემიბრალე შენსა ყარიბსა ძმასა“ (*წერილი III* მაიკო ორბელიანისადმი). ამ სიტყვის გამო უნდა ითქვას, რომ კლასიკურ ენაში იგი *ობლის* სინონიმია უნიკალობის და ერთადერთობის აზრით: „ღარიბი მარგალიტი“, „(ძვირფასი) თვალნი, ღარიბად ქებულნი“ (რუსთველი) „ვით მარგალიტი ობოლი“ (კვლავ რუსთველი).

(****) ილია ორბელიანისა და ბარათაშვილის საბედისწეროდ ურთიერთობა პოეტის სიკვდილის შემდეგაც გაგრძელდა: სწორედ ილიას მოუხდა დაედო ქვა პოეტის ობოლი საფლავისთვის განჯაში, სადაც იგი მისი გარდაცვალების შემდეგ მაზრის უფროსად დაინიშნა. თავად ილია ორბელიანი 1853 წელს რუსეთ-თურქეთის ომში დაიღუპა.

ლიტერატურა

ბარათაშვილი 1968: ნიკოლოზ ბარათაშვილი, თხზულებანი, „საბჭოთა საქართველო“, თბ., 1968.

დავითიანი: დავითი გურამიშვილი, თხზულებათა სრული კრებული, ტექსტი, გამოკვლევა, ლექსიკონი. აღ. ბარამიძისა და ს. იორდანიშვილის რედაქციით, „ქართული წიგნი“, ტფილისი, 1931.

ილია ორბელიანი: რვა თვე შამილის ტყვეობაში, თბ., 1991.

ძველები II: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძველები II, თბ., 1967.

Zurab Kiknadze

The Genealogy of “Merani”
Summary

It is known that the stimulus for the creating of “Merani” was the ordinary fact - the captivity of poet’s close relative and friend Ilia Orbeliani in Dagestan. The poem was written as if its author were Ilia (“Look, what thinks the poet instead of Iliko”). The fictive hero of “Merani”, the captive officer, speaks about the freedom, “overstepping of border of Fate”, which are existential categories, the signs of the inner experience, as the whole language of the poem; they have only formal relation with the passions and experience of an ordinary man as was the Dagestan captive. The captivity and escaping (or liberating) from it which could be experience of any warrior echos in the imagination of the poet to his real aspirations: the poet feels himself as a captive and alien in the native country and society and tries to break the fetters which ties him up. This is the theme of “Merani” and the same theme is elaborated openly or in hidden form in the letters to his close friends. This experience, especially, sitting in the pit, could change the mentality of the captive officer, but he continues to be the same what he was. Another captive, the habitant of the pit, in 18th century, was made a poet through this very experience. It was David Guramishvili. But his name and course of life was still unknown at that time for author of “Merani” and for Georgian society at all.